

**ПРОЕКТ „МАРИО” – СЪВМЕСТНИ ДЕЙСТВИЯ ЗА ЗАЩИТА
НА ДЕЦАТА ОТ ЕКСПЛОАТАЦИЯ В ЕВРОПА”**

„ЗАЩИТЕТЕ ДЕЦАТА В ДВИЖЕНИЕ”

* ДЕТСКИ И МЛАДЕЖКИ МОНИТОРИНГ *

**ИЗСЛЕДВАНЕ НА МНЕНИЕТО НА ДЕЦА ПО ПРОБЛЕМИТЕ
НА ДЕТСКАТА СЕКСУАЛНА ЕКСПЛОАТАЦИЯ И
НАСИЛИЕТО, ЗАЩИТАТА НА ДЕЦАТА,
ИНСТИТУЦИИТЕ ЗА ДЕЦА В РИСК,
УДОВЛЕТВОРЕНОСТТА ОТ ДЕТСКОТО
И МЛАДЕЖКО УЧАСТИЕ**

София, 2012 г.

**Анализът е изготвен под ръководството на ЕСРАТ Bulgaria – Сдружение
„Пренебрегнати деца” – национална група на ЕСРАТ International – “End
Child Prostitution, Pornography and Trafficking for Sexual Purposes”**

ПРОЕКТ „МАРИО” – СЪВМЕСТНИ ДЕЙСТВИЯ ЗА ЗАЩИТА НА ДЕЦАТА ОТ ЕКСПЛОАТАЦИЯ В ЕВРОПА”

„ЗАЩИТЕТЕ ДЕЦАТА В ДВИЖЕНИЕ”

финансиран от Фондация ОАК, координиран от Terre des Hommes – Child Relief, Унгария и изпълняван от Terre des Hommes – Албания, Terre des Hommes - Косово, „Спасете децата”/”Save the Children”/ – Албания, Фондация „Ничии деца”/”Nobody’s Children Foundation”/ – Полша, ЕСПАТ Netherlands /ЕКПАТ Холандия/ и ЕСПАТ Bulgaria – Neglected Children Society /ЕКПАТ България - Сдружение „Пренебрегнати деца”/

PROJECT “MARIO - JOINT ACTION TO PROTECT CHILDREN FROM EXPLOITATION IN EUROPE

„PROTECT CHILDREN ON THE MOVE”

funded by OAK Foundation, coordinated by Terre des Hommes – Child Relief, Hungary and realized by Terre des Hommes – Albania, Terre des Hommes - Kosovo, Save the children– Albania, Nobody’s Children Foundation – Poland, ECPAT – Netherlands and ECPAT – Bulgaria, Neglected Children Society

Тази публикация е изготвена под ръководството на ЕСПАТ Bulgaria със съдействието на експертен екип в рамките на международен Проект „МАРИО – Съвместни действия за защита на децата от експлоатация в Европа”, финансиран от Фондация ОАК.

Извадки от тази публикация могат да бъдат възпроизвеждани при условие, че се цитира източника, названието на проекта и финансиращата организация.

ЕСПАТ – Bulgaria, Сдружение „Пренебрегнати деца”- национален клон на ЕСПАТ International – “End Child Prostitution, Pornography and Trafficking for Sexual Purposes” – „Край на детската проституция, порнография и трафик за сексуални цели”

Съставители: Димитър Кюланов, дфн, социолог и Лидия Загорова, психолог, ЕСПАТ Bulgaria, Национален координатор по проект “МАРИО - Съвместни действия за защита на децата от експлоатация в Европа”

Превод на английски: Георги Ванчев, ЕСПАТ Bulgaria

Дизайн и печат: Калин Семерджиев, Сепа Инфома ООД

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

1. ПРЕДГОВОР / 4

ИЗСЛЕДВАНЕ НА МНЕНИЕТО НА ДЕЦА ПО ПРОБЛЕМИТЕ НА ДЕТСКАТА СЕКСУАЛНА ЕКСПЛОАТАЦИЯ И НАСИЛИЕТО, ЗАЩИТАТА НА ДЕЦАТА, ИНСТИТУЦИИТЕ ЗА ДЕЦА В РИСК, УДОВЛЕТВОРЕНОСТТА ОТ ДЕТСКОТО И МЛАДЕЖКО УЧАСТИЕ / 7

2. МЕТОДИЧЕСКИ БЕЛЕЖКИ / 7

3. АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ПОЛУСТАНДАРТИЗИРАНО ИНТЕРВЮ ПО ПРОЕКТ “МАРИО” С ДЕЦА И ЮНОШИ - ДОБРОВОЛЦИ ОТ ГРАД ПЕРНИК И ГРАД МОНТАНА / 11

3.1. Информираност на децата и младежите по проблемите на детската сексуална експлоатация и самооценка за достатъчност на познанията им / 11

3.2. Информираност на децата и младежите за субекта за оказване на помощ при ситуация на риск от въвличане във форми на сексуална експлоатация (проституция и трафик) / 12

3.3. Мнение на децата и младежите за „насилието” и „експлоатацията“ в нашето общество. Информираност на децата и младежите за субекта за оказване на помощ при ситуация на насилие и експлоатация / 13

3.4. Детско и младежко участие. Оценка за начина по който връстниците и обществото приемат детската и младежка активност / 15

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ / 17

5. ИЛЮСТРАТИВНИ ОТГОВОРИ НА ОТКРИТИ ВЪПРОСИ ОТ ПОЛУСТАНДАРТИЗИРАНОТО ИНТЕРВЮ С ДЕЦАТА И МЛАДЕЖИТЕ / 18

1. ПРЕДГОВОР

Настоящото *Изследване на мнението на деца по проблемите на детската сексуална експлоатация и насилието, защитата на децата, услугите за деца в риск, удовлетвореността от детското и младежко участие* се реализира в рамките на международен проект „Марио - Съвместни действия за защита на децата от експлоатация в Европа“, финансиран от Фондация ОАК, координиран от *Terre des Hommes - Унгария* и изпълняван от организациите: *Terre des Hommes - Албания, Terre des Hommes - Косово, Save the Children /„Спасете децата“/ - Албания, Nobody’s Children Foundation /Фондация „Ничии деца“/ - Полша, ЕСПАТ - End Child Prostitution, Pornography and Trafficking for Sexual Purpose – Netherlands /ЕКПАТ Холандия/ и ЕСПАТ Bulgaria, Neglected Children Society /ЕКПАТ България, Сдружение „Пренебрегнати деца“*. Проектът „Марио“ се реализира в периода *януари 2009 – март 2012 г.* и включва редица национални и транснационални дейности, за които подробна информация може да се намери на сайта на проекта: www.marioproject.com

Съгласно международната рамка на проект „Марио“, всяка организация – национален партньор трябва да осигури детско и младежко участие по проект „Марио“ и да осъществи по собствена методика детски и младежки мониторинг, съобразен с националния контекст. *В България областите за изследване на мнението на децата и младежите бяха съсредоточени в анализ на техните виждания и информираност за рисковете в обществото и по-специално рисковете от въвличане във формите на сексуална експлоатация и насилие; адекватност на субектите за оказване на помощ на децата в риск; защита на децата от насилие и осигуряване на тяхната безопасност; детско и младежко участие и удовлетвореност от отношението на връстниците и институциите към децата и младите хора.*

Националният партньор по проект „Марио“ – *ЕСПАТ Bulgaria, Сдружение „Пренебрегнати деца“* включи като детско участие в проект „Марио“ *постоянна група от 6 деца от 15 до 18 г. от Младежката комития към община Монтана*. Децата бяха включени в редица дейности по проекта – тренинги със специалисти, междуинституционални конференции, инициативи с деца от Кризисен център – гр. Монтана, обмяна на опит и дискусии с деца и младежи – доброволци от други градове, участие в анкети и фокус групи и др. В тригодишния период на реализация на проекта бе осъществено близко

сътрудничество с децата и екипът на *ЕСРАТ Bulgaria* получаваше обратна връзка за тяхното мнение за проведените дейности по проекта и адекватността на методите на специалистите спрямо детската аудитория; децата демонстрираха своите методи от “peer to peer” консултациите и презентираха на организираните от *ЕСРАТ Bulgaria* тренинги със специалисти изготвените от тях модули за превенция на насилието, трафика и сексуалната експлоатация; децата общуваха с настанените в Кризисния център за деца – жертви на трафик и насилие, бяха техни съветници и приятели в празниците и тежките моменти; децата от Младежката група от община Монтана подкрепяха работата на МКБППМН – гр. Монтана с трудни деца и деца с проблеми в поведението и т.н. За трите години с тях бяхме свидетели на израстване и мотивиране на младите хора за по-нататъшно социална работа по проблемите на децата; за тяхното кандидатстване и приемане в университета по специалност „Право“ и тяхната удовлетвореност, че работят по значим проект извън техния град и са обект на внимание от НПО и професионалисти, работещи с деца в риск от други региони на страната. В същото време, младите хора изразиха и своето съжаление, че освен нас, никой не им обръща подобаващо внимание и че по тази причина е трудно да мотивират свои съученици и приятели за работа в Младежката комисия, за да помпомагат както децата, така и работата на общинските институции за работа с деца.

Работейки с тези доброволци, включени по *проект „Марио“*, чрез непрекъснатата връзка с тях, фокус групите, дискусиите, изследванията и участието им в проектните инициативи, ***ние успяхме да осъществим своеобразен детски и младежки мониторинг.*** За нас беше ценно да сверим своята дейност с вижданията на младите хора и да се опитаме да коригираме тези места в конкретните ни инициативи, които могат да се окажат неадекватни за детската и младежка аудитория.

От самото начало на *проект „Марио“* до неговия финал в различните дейности по проекта участваха ***две доброволки на ЕСРАТ Bulgaria – Сдружение „Пренебрегнати деца“ – жертви на сексуална експлоатация*** преди години, които освен организатори на част от младежките инициативи и някои дейности по проекта, бяха неотменни сътрудници на децата от Младежката група. ***Заедно с тях те спомогнаха за действителната реализация на детското и младежко участие по проекта и постигането на детски и младежки мониторинг, както по отношение дейността на институциите за закрила на децата, така и по отношение на дейността на ЕСРАТ Bulgaria по проект „Марио“.***

Според идеята на *проект „Марио“*, резултатите от детското и младежко участие по проекта и детския и младежки мониторинг, получени в страните на партньорските организации биха спомогнали в едно потенциално

продължение на проекта като „*Марио 2*“ за развитието на консултативни дейности с деца и осигуряването на действено детско и младежко участие.

Екипът на *ЕСРАТ Bulgaria – Сдружение „Пренебрегнати деца“*, национален партньор по *проект „Марио“*, както и екипът от изследователи и сътрудници на организацията, които организираха анкетите, интервютата, фокус групите, анализа на информацията и всички ползотворни контакти с децата и младите хора по проекта, изказват своята гореща професионална и човешка благодарност за съдействието на децата и младите хора, които бяха с нас през тези три години. ***Изказваме и нашата специална благодарност към младите хора от Младежката комисия от град Монтана, които бяха наша, младежка група по проект „Марио“ и им пожелаваме никога да не изгубват своята хуманна мотивация за работа по проблемите на децата в риск!***

На всички тях посвещаваме това издание в знак на благодарност за тяхното сътрудничество и съпричастие!

Надяваме се, че настоящият анализ ще бъде полезен не само за целите на *проект „Марио“*, за специалистите, които работят по проблемите на децата в риск в България, но и за всички деца и млади хора, които са мотивирани да работят по проблемите на децата и желаят техният глас да бъде чул, както от техните връстници, така и от държавната власт, институциите и НПО в България!

Лидия Загорова

Председател на ЕСРАТ Bulgaria ,
Сдружение „Пренебрегнати деца” -
Национална група на ЕСРАТ International,

Национален координатор за България по
международен проект „МАРИО” -
Съвместни действия за защита на децата
от експлоатация в Европа”, финансиран от
Фондация ОАК

ИЗСЛЕДВАНЕ НА МНЕНИЕТО НА ДЕЦА ПО ПРОБЛЕМИТЕ НА ДЕТСКАТА СЕКСУАЛНА ЕКСПЛОАТАЦИЯ И НАСИЛИЕТО, ЗАЩИТАТА НА ДЕЦАТА, ИНСТИТУЦИИТЕ ЗА ДЕЦА В РИСК, УДОВЛЕТВОРЕНОСТТА ОТ ДЕТСКОТО И МЛАДЕЖКО УЧАСТИЕ

2. МЕТОДИЧЕСКИ БЕЛЕЖКИ

В изпълнение на дейностите по проект „Марио“ беше включено *детско и младежко участие*, като от началото на проекта в неговите инициативи участваше *постоянна група от 6 доброволци от гр. Монтана – 2 момчета и 4 момичета*. Доброволците взеха участие в реализираните от ЕСРАТ Bulgaria тренинги с професионалисти, междуинституционални конференции, анкетни проучвания, фокус групи, групови дискусии, инициативи с деца от Кризисния център за деца от гр. Монтана. Това детско и младежко включване осигури възможност да бъде чул техния глас, да бъде получена тяхната оценка за адекватността на дейностите, реализирани от организациите на възрастните специалисти, да бъде осъществен детски и младежки мониторинг на дейностите по проекта. За постигане на тези цели бяха включени няколко изследователски методи, насочени към анализ на мнението на децата и младежите и мониторинг на проектните дейности.

1. В началото на проект „Марио“ бяха реализирани редица тренинги със специалисти, ТОТ с психолози и педагогически съветници и семинари в град Враца, включващи участници от Враца, Монтана и градовете във Врачанска област. В инициативите по проекта участваха редица млади психолози от региона, работещи с проблемни деца, както и групата от 6 доброволци от Младежката комисия към община Монтана, които подпомагат деца с противообществени прояви и отклонения в поведението, както и децата от Кризисния център в гр. Монтана. В резултат на тренингите, учители, психолози и педагогически съветници проведоха обучения с ученици от училищата в региона. Редица ученици бяха обучени за “peer to peer” консултации с техни връстници за превенция на рисковете от въвличане в сексуална експлоатация. През юни – ноември 2009 г. в *гр. Враца и гр. Монтана* бяха проведени *анкетни проучвания с ученици, за да се анализират тяхната информираност за формите на детска сексуална експлоатация и рисковете за деца, начините за предпазване и техните нагласи за намиране на подходящ субект за оказване на помощ в критична ситуация*. С пряка анонимна анкета в гр. Враца бяха изследвани 118 ученици от различни тихове училища, 99 ученици от гр. Монтана, 27 студенти от Югозападния университет – гр. Благоевград и 20 сираци от Дом за деца лишени

от родителски грижи – гр. София. Анализът на резултатите от изследванията е публикуван в издадената от ЕСРАТ Bulgaria - Сдружение „Пренебрегнати деца“ брошура: **„Анализ на основни резултати от социологически изследвания с ученици, студенти и експерти за тяхната информираност по проблемите на сексуалната експлоатация на деца в България и трафика на деца за сексуални цели“** /изданието е публикувано на страницата на проект „Марио“ в Интернет на следния адрес: <http://marioproject.org/documents/4181>

2. В рамките на проект “Марио” екипът на Сдружение “Пренебрегнати деца” – ЕСРАТ Bulgaria проведе през март 2012 г. **полустандартизирано интервю с млади доброволци**, работещи по проблемите на деца в риск от **гр. Перник и гр. Монтана**.

Целта на проучването беше да се установи степента на тяхната информираност по проблемите на децата, свързани с детска сексуална експлоатация, трафик и различни форми на насилие над деца; мотивацията им за участие в превенцията на тези явления; нагласите им за младежко участие при решаване на проблемите и реалните консултативни и превантивни дейности с рисковите деца; оценката за участието им в инициативите по проект “Марио” и значимостта на проекта за тях. С методиката на **полустандартизирано интервю** бяха проучени мненията на **20 доброволци между 15 и 19 години – 8 доброволци работещи за Фондация “П.У.Л.С.” в гр. Перник и 12 доброволци от Младежка комисия към Местната комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетни и непълнолетни (МКБППМН) при община Монтана**.

2. С методите на **фокус групата** бяха изследвани мненията на **4 доброволци /1 момче и 3 момичета/ от Младежката комисия към Община Монтана**, от които всички са взели участие в тренингите, конференциите и други инициативи на ЕСРАТ Bulgaria по проект „Марио“ в периода 2010 - 2012 г. Двама от младите хора вече са приети за студенти по специалност “Право” и изразиха голямото си желание да продължат да сътрудничат като младежки участници в предстоящите проекти и инициативи на ЕСРАТ Bulgaria – Сдружение „Пренебрегнати деца“ .

3. По време на **групова дискусия с доброволците към Фондация «П.У.Л.С.» - гр. Перник и доброволците от Младежката комисия от гр. Монтана**, бяха дискутирани тяхното реално младежко участие в дейностите на тяхна територия, тяхната консултативна и обучителна «peer to peer» работа; тяхната оценка на удовлетвореност от работата с организациите на възрастните; общите елементи и разликите в работата на двете структури като формирания за младежко участие, консултации и подкрепа на връстници. В груповата дискусия, проведена в началото на 2012 г. в гр. Перник при

домакинството на Фондация “Пулс” участваха **12 доброволци между 15 и 19 години**, от които – **8 доброволци работещи за Фондация “П.У.Л.С.” в гр. Перник и 4 доброволци от Младежка комисия към община Монтана.**

4. В заключителната междуинституционална конференция по проект “Марио”, проведена в хотел “Рила” на 6 април 2012 г. **четиримата доброволци от гр. Монтана участваха в събитието, като специална сесия бе посветена на детското и младежко участие**, в която им бе дадена възможност да споделят техния опит като доброволци и тяхните впечатления от работата им по проекта, както и да дадат отговори на въпросите, зададени им от специалистите. В тази сесия информация за детското и младежко участие бе представена и от проектни координатори от Фондация «П.У.Л.С.» - гр. Перник и Фондация «Партньори – България», които имат дългогодишен опит по проекти за младежка консултативна и доброволческа дейност на територията на гр. Перник и гр. Кюстендил. За екипа на ЕСРАТ Bulgaria – Сдружение „Пренебрегнати деца“ от голяма значимост бе признанието на младежката група от гр. Монтана, участвала в дейностите по проект „Марио“, че ние сме били единствените, които сме обърнали значимо внимание на техния ентузиазъм, идеи и желания да помогнат на връстниците си, за разлика от редица останали хора и организации, които в повечето случаи са ги посрещали с неразбиране и нежелание за съдействие. Доброволците от Младежката група от гр. Монтана изразиха своята благодарност за възможностите, които са им били дадени чрез проекта равностойно да участват в работата на специалистите, работещи с рискови деца; да бъде чул техния глас за нови идеи, но и за критика; да представят своя консултативен и обучителен опит пред специалистите; да осъществят срещи с други доброволци от страната, с които да обменят опит и оригинални идеи. Младите хора изразиха своето мнение, че за периода на тяхното участие в дейностите по проект „Марио“ те са придобили по-голяма самоувереност в обществото при отстояване на техните виждания и са обогатили своята мотивация за по-нататъшна работа по социалните въпроси на децата и младите хора в рискова ситуация.

1. В рамките на проект „Марио“, екипът на ЕСРАТ Bulgaria – Сдружение „Пренебрегнати деца“ **анализира информация за работата на съществуващи формирования за детско и младежко участие**, като **Младежка комисия към община Монтана**, чийто доброволци от училищата подпомагат дейността на МКБППМН и Кризисния център за деца в гр. Монтана; **Младежки консултативен съвет – гр. Разград**, с представители на 8 гимназии в града, които дискутират своите проблеми и съдействат за училищните и общинските инициативи; **Младежки клуб „Да бъдем приятели“ към Фондация „П.У.Л.С.“ – гр. Перник**, който работи по превантивните програми на Фондацията повече от 10 години; **клуб “SOS**

приятели“ – гл. Козлодуй, състоящ се от деца – доброволци, подпомагащи работата на МКБППМН; “Български младежки червен кръст - Ръка за ръка” – гр. Бяла Слатина, съставен от доброволци от училищата от общината. Анализирани са и информацията за дейността и инициативите на Съвет на децата към Държавната агенция за закрила на детето /ДАЗД/, съставен от представители на децата от всяка административна област в България и с планове за създаване на регионални структури на Съвета; Детска и младежка мрежа към Националната мрежа за децата /НМД/ – платформа, създадена през 2011 г. за изразяване на мнението на деца и млади хора от цяла България.

3. АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ ОТ ПОЛУСТАНДАРТИЗИРАНО ИНТЕРВЮ ПО ПРОЕКТ “МАРИО” С ДЕЦА И ЮНОШИ - ДОБРОВОЛЦИ ОТ ГРАД ПЕРНИК И ГРАД МОНТАНА

3.1. Информираност на децата и младежите по проблемите на детската сексуална експлоатация и самооценка за достатъчност на познанията им

Както се очакваше, интервюираните деца и младежите показаха *много високо равнище на информираност* по проблемите на насилието, детската проституция и трафика на деца за сексуални цели. Само един от отговорилите е признал, че не знае напълно какво представляват детската проституция и трафика на деца. В отговорите по тези, както и по другите въпроси в интервюто на се очертаха значими различия според града и пола на интервюираните. Разлики, обаче, се установиха в отговори на отделни въпроси, в сравнение с отговорите на деца, получени в предишните изследвания на екипа на ЕСРАТ Bulgaria, проведена по проект „Марио“ през 2009 г. с ученици от гр. Враца и гр. Монтана.

Така, например, в отговорите на въпроса: “От къде получаваш информация по тези проблеми?”, в предходните изследвания от 2009 г., на първите места бяха посочвани “училището”, “медиите”, “родители”, “приятели” и т.н. Доброволците в настоящото изследване сега посочват на първо място като източник на информация “интернет” – в 10 отговора и “неправителствените организации (НПО)” – също с 10 отговора. Очевидно работата на децата и младите хора до 19 г. като доброволци, обученията, които са провеждани с тях и развитите им умения за познавателна ориентация са изиграли своята роля за предпочитаните източници на информация. На *второ място* (посочено от половината интервюирани), като информационни източници се подреждат “медиите”, а на трето и четвърто – “братя, сестри и други близки роднини”, “съученици” и “родители”, както и “МКБППМН” и “персонала на Кризисния център” (за деца жертви на трафик в гр. Монтана).

Самооценката за добрата информираност е повишила и самочувствието на младите доброволци, 2/3 от които смятат, че познанията по тези проблеми са им напълно достатъчни, за да не станат

жертва. За това допринася и личният им опит, свързан с проблемите – 2/3 от тях познават лично момичета, проституиращи в България. В същото време 4 от интервюираните твърдят, *че познават момиче, което е отишло да проституира в чужбина, както и това, че това момиче се е върнало.* Тези познания се потвърждават и от заявената информираност на петима от доброволците, които познават жертви на трафик зад граница, както и твърдението, *че връщането им е подпомогнато от органите на реда и неправителствени организации, които работят за тяхната реинтеграция чрез психолози и социални работници.* Десет от доброволците категорично определят **трафикираните като жертви на престъпление.**

Поставени чрез различни провокиращи въпроси в проективна ситуация на избор, младите доброволци също показват добре **развити самозащитни нагласи срещу въвличане в експлоатация.** На въпрос: **“Би ли се обадил по обява за работа в чужбина?”** - 2/3 отговарят, че зависи от обявата – “ако е безопасна и работата е законна”, “ако съм сигурен в този, който ми предлага” - 3 отговора и “ако е по професията ми” - 2 отговора. В този контекст на интервюираните им беше предложено да оценят риска от обаждането по хипотетична обява: **“Агенция търси млади момичета за добре платена работа в нощни клубове като танцьорки, сервитьорки и компаньонки в чужбина”.** Почти всички (19 от тях) определят, че отзоваването по такава обява е много опасно, а само един – че не е много опасно.

3.2. Информираност на децата и младежите за субекта за оказване на помощ при ситуация на риск от въвличане във форми на сексуална експлоатация (проституция и трафик)

Показателни са отговорите на доброволците на въпроса: **“От къде биха потърсили помощ, ако се окажат в ситуация на риск от въвличане в проституция и трафик?”**

Най много от отговорилите (по 17 респонденти) са посочили **“родителите”** и **“НПО за закрила на децата”** (4 от тях изрично са упоменали “П.У.Л.С.”-Перник). На второ място, с 8 посочвания са **“специализираните служби на МВР”**, но към доверието в тях могат да се добавят и три отговора, посочили **“полицията и детските педагогически стаи към нея (ДПС)”**, като по този начин **правозащитните органи категорично заемат второто място.** Следват отделите за закрила на детето, братя, сестри и близки роднини, приятели...Петима от анкетираните са посочили и специализираната институция за пострадали от трафик – Кризисния център.

В същия контекст на респондентите беше зададен и **въпрос за доверието в субект, с когото да сподели евентуална кризисна ситуация от насилие и експлоатация**. На първо място, интервюираните посочват, че биха потърсили помощ в най-близкото си обкръжение – **семейство, родители, приятели**. **И отново НПО! Всички интервюирани от Перник посочват, че към „П.У.Л.С.“ биха насочили приятел, който им сподели, че е жертва на експлоатация, насилие или престъпление**. В този контекст значително по-малко са отговорите на децата и младежите, които посочват институциите.

3.3. Мнение на децата и младежите за „насилието” и „експлоатацията” в нашето общество. Информираност на децата и младежите за субекта за оказване на помощ при ситуация на насилие и експлоатация.

По въпросите за **насилието и експлоатацията** доброволците демонстрират впечатляваща компетентност, вероятно защото са преминавали обучителни тренинги по тези проблеми. За тях **насилието срещу деца бива физическо, психично и сексуално**, но отговорилите на открития **въпрос „Какво е насилие и експлоатация на деца?”** респондентите посочват, че “насилие е когато се причиняват неща на някого, който не ги желае и не са му приятни” или “всяко действие, което причинява у детето страх и срам и го кара да се чувства неудобно и зле”.

В отговорите си по друг, закрит **въпрос, за мнението им относно различните форми на насилие, срещащи се сред децата и младите хора в страната**, всички участници в изследването на първо място са посочили **физическото и психичното насилие, което са свързали с емоционално и словесно насилие**. Почти всички от изследваните - **19 доброволци, посочват като най-разпространена форма на насилие – “сексуалното насилие”**. **Повече от половината посочват и друга форма на насилие – “криминалното насилие”, като акт на принуда и склоняване към извършване на престъпления**.

Насилието, според участниците в интервюто, е разпространено най-много **„в къщи (в семейството)”, “в училище”, „по улиците”, “дискотеки и клубове”**. Според близо половината от участниците, **сексуалното насилие е разпространено в семействата и в училище**. Почти всички отговорили (19 от тях) са посочили, че **насилието се осъществява главно “между самите**

деца и млади хора”. Според половината от доброволците обаче, *“насилието е характерна черта на цялото наше съвременно общество”*.

Експлоатацията над деца се определя в контекста на *склоняване и използване на деца за недоброволен и незаконен труд или склоняване (принуждаване) към проституция и просия*. В закрит въпрос, 2/3 от интервюираните посочват *трудова експлоатация като най-широко разпространена форма на насилие над деца у нас*.

Допълнителна група открити въпроси по проблема бяха зададени на интервюираните относно *мнението им за евентуалните субекти за защита на децата от насилие и експлоатация*. Според две трети от тях, *институциите (вкл. органите на реда с различните служби на МВР и ДПС) могат да спрат насилието и експлоатацията на деца*. За безопасността и сигурността на децата *интервюираните считат, че са отговорни семейството и родителите*. Респондентите са значително *поневерчиви към училището и педагогическите съветници като фактори за безопасност и сигурност на децата*, тъй като са посочени само от шест от доброволците. *Половината от интервюираните виждат като такъв субект за оказване на помощ НПО, вкл. и младежките клубове към тях, като този отговор е повлиян силно от качеството им на доброволци към такива организации*. Трима смятат, че *защитата на децата е във възможностите на самите деца*.

Никой от интервюираните обаче, не е формулирал отговор, насочен към промяна на социално-икономическите условия на живот на децата, които да ограничат насилието и експлоатацията, което говори за известна незрялост, типична за възрастта им. Според тях, *защитата на децата означава стабилност на средата и сигурност на личността* – децата да се чувстват в *“безопасност, защитени, сигурни и спокойни”*, а двама от тях казват: *„да бъдат обичани”*. В отговорите на този въпрос не се посочват конкретни субекти, но при уточняващ въпрос, 18 от респондентите посочват, че *“отделите за закрила на детето (ОЗД), училището, полицията, кризисните центрове и други организации” са тези институции, които са отговорни да има по-малко насилие срещу деца в България*. От тези *„лоши неща в живота”*, децата могат да се предпазват и сами, според половината от интервюираните, като *изграждат у себе си устойчивост и умения за съпротива, разбира се с помощта на родителите*.

3.4. Детско и младежко участие. Оценка за начина по който връстниците и обществото приемат детската и младежка активност

Всеизвестен факт е, че всяка превантивна дейност е по-ефективна, когато в нея са включени деца и младежи от самите целеви групи, към които са насочени съответните въздействия. По този начин социализационният цикъл „въздействие-усвояване-реализация” при децата и младите хора е най-резултатен. Още повече ако въздействието се осъществява от връстници. Т.е. ако в превантивната дейност има детско и младежко участие. Разбира се, децата и младежите не трябва да участват само в организирани превантивни, консултативни, обучителни и др. дейности от този порядък, но като пълноправни граждани трябва да се включват във всички инициативи и взимане на решения на локално и национално ниво, които касят техния живот, здраве, проблеми, сигурност, закрила и реализация в обществото. Практиката показва обаче, че в най-голяма степен детското и младежко участие се осъществява ефективно в областта на превантивните дейности, обученията между връстници, “peer to peer” консултациите, детските и младежки клубове към различни НПО и в по-малка степен – към дейностите, насочени към проблемите на децата и младите хора на общинско и национално ниво.

В тази връзка на доброволците бяха зададени група от въпроси за мнението им относно съдържанието и посоките на превенция, участието и удовлетвореността им от нейните форми.

Според интервюираните, *за да се подобрят услугите за деца и защитата им от престъпления, децата “трябва да бъдат по-добре информирани, да бъдат включвани в повече консултации и кампании чрез училище и НПО, да има индивидуален подход към всеки конкретен случай”*. Само двама от тях казват, че е нужна промяна в законите, а един посочва, че в системата за закрила на децата трябва да работят млади, мотивирани и усмихнати хора.

Всички интервюирани са удовлетворени от работата си като доброволци, въпреки че не са приемани еднозначно от своите връстници и съученици. Десет от интервюираните твърдят, че другите възприемат тяхната дейност с ентузиазъм, но според 5 това става от някои с ентузиазъм, а от други - с пренебрежение, като визират поведението на участниците в конкретни занимания („Някои слушат, други – не”). Само трима отбелязват искрено, че другите млади хора ги възприемат само с пренебрежение, но това не ги демотивира.

В своята дейност сред децата доброволците най-често провеждат консултации, беседи и обучения, в които споделят своя опит и знания, съветват връстници, организират кампании и раздават брошури, работят „на терен”. Дейността им най-често е насочена срещу агресията насилието в различните му форми и място на проява (между децата, в училище, вкъщи и т.н.), трафика на деца, наркоманиите, СПИН...

В отговорите на открит въпрос: „Някоя институция или личност съобразява ли се с Вашето мнение?”, доброволците посочват на първо място НПО към която работят (8 отговора са предимно от младежкия клуб на „П.У.Л.С.”-Перник). Това говори, че чувството им на принадлежност, приемане, удовлетвореност и реализация в такава форма на младежко участие е превенцията и начина, по който могат да въздействат върху другите. На второ място, са посочени някои имена на връстници, а на трето място – родителите. В отговорите на интервюираните отсъстват посочени институции, дори учители и специалисти в училището, който да се съобразяват с мнението на децата и младите хора, което сочи, че има действителната липса на подобаващо отношение от страна на „овластените” възрастни.

По същия начин, децата и младежите отговарят и на конкретизиращ въпрос, дали някоя институция или личност искат тяхното мнение при взимане на решения отнасящи се лично до тях и тяхното бъдеще. Освен НПО и родителите, тук се посочват единични отговори за МКБППМН, училището и по-възрастен приятел, а трима са отговорили откровенно – „никой”! Тези отговори насочват вниманието към действително липса на социална практика и наличие на нежелание и неразвити умения у институции и отговорни възрастни да се съобразяват с мнението и желанията на децата не само на микро ниво, но и като характеристика на практическото провеждане на държавната политика. И това е факт, въпреки присъединяването на България към Европейските препоръки към страните от ЕС за детско и младежко участие и изискванията на Конвенцията на ООН за правата на детето.

При дискусиите се оказва също така, че никой от интервюираните не познава младеж или девойка, които са представители на техния град (област) в Детския съвет към Националната агенция за закрила на детето. Би могло да се помисли, че очевидно изборът на такива представители не е демократичен, т.е. да бъде избор на самите деца, а казионен, определен по неясни критерии, и поради това – неизвестен и

непопулярен. Експерти от ДАЗД споделят, че в Съвета на децата се реализират редица полезни дейности с участието на детските представители от всички административни области в България, но явно дейността и функциите на тези детски представители не са популяризирани на местно ниво и не се използват достатъчно техните възможности за приобщаване и на други деца до 18 г.

4. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Резултатите от проучването и споделения опит от децата и младежите – доброволци на фондация „П.У.Л.С.” - гр.Перник и МКБППМН – гр. Монтана в работата с техни връстници показват че:

- Младите доброволци са много добре информирани за рисковете сред децата, свързани с насилие, трафик и сексуална експлоатация; те са много добре обучени за работа сред своите връстници и се чувстват удовлетворени и реализирани в тази си дейност;

- Детското и младежкото участие повишава значително превантивната дейност сред децата и следва да бъде стимулирано като добра практика не само в НПО, но и сред институции, работещи с и за деца;

- Необходимо е да се проведат подобни проучвания със сондажен характер, както и при възможност - репрезентативни изследвания в страната, като на база на получените резултати се обосновават препоръки към политиката на държавните органи и дейността на неправителствените организации, насочени към децата и младежите;

- Назряла е необходимостта от създаването на национална неформална детско-младежка организация, която да осигурява възможност за социална активност на желаещи да участват в решаването на „детските” проблеми на обществото и социалните проблеми на децата.

5. ИЛЮСТРАТИВНИ ОТГОВОРИ НА ОТКРИТИ ВЪПРОСИ ОТ ПОЛУСТАНДАРТИЗИРАНОТО ИНТЕРВЮ С ДЕЦАТА И МЛАДЕЖИТЕ

В тази част са предоставени извадки от отговорите на интервюираните, които красноречиво говорят за мотивацията на децата и младите хора - включени в различни форми на детско и младежко участие към НПО и общини. За съжаление, личи и липсата на интерес и активност от страна на държавата и институциите.

Въпрос: „От къде получаваш информация за детската проституция, трафика на деца за сексуални цели и опасностите в живота – Посочете кои НПО Ви информират за това?“:

„Информация получавам от Фондация П.У.Л.С. и Българския червен кръст – Перник”- момче, 11 кл., Перник;

„От П.У.Л.С., младежки клуб „Да бъдем приятели” – момче, 11 кл., Перник

Въпрос: „Какво е насилие и експлоатация на деца, според теб?:

„Това се случва, когато едно дете бива насилвано физически или психически. Експлоатацията е използване на детски труд нелегално” – момиче, 10 клас, Монтана;

„Насилието е, когато се тероризират децата физически и психически, а експлоатацията е склоняване към недоброволен труд” – момиче, 12 клас, Монтана;

„Насилие е, когато причиняват нещо, което не му харесва на друг човек, без негово съгласие” – момче, 10 кл., Перник;

„Всяко действие, което поражда у детето страх и срам” – момиче, 11 кл., Перник;

„Всяко действие, което кара детето да се чувства зле, да изпитва неудобство и страх” – момче, 11 кл., Перник

Въпрос: „Кой може да помогне за спирането на насилието и сексуалната експлоатация на децата“:

„Самите деца трябва да помогнат на себе си, като се обърнат към НПО-тата и организации за анти-насилие”- момче, 11 кл., Перник;

„Самите деца могат да си помогнат, като първо трябва да бъдат обучени сами да поставят и пазят собствените си граници” – момиче, 11 клас, Перник;

„Младежките клубове, които обикалят по училищата и обучават по темите за насилие и трафик” – момче, 11 кл., Перник

„НПО-тата и самите деца, като знаят как да поставят граници” – момиче, 11 кл., Перник;

Въпрос: „ На кого имаш доверие, за да му кажеш, когато нещо лошо се случи с теб?“:

„НПО, Фондация „ П.У.Л.С”, Младежки клуб „ Да бъдем приятели” – момче, 11 кл., Перник

Въпрос: „Кой може да помогне на децата да се чувстват в безопасност и сигурни!“:

„Трябва да се научат да разпознават насилието чрез семинари и обучения” – момче, 11 кл., Перник

Въпрос: „Ако приятел/приятелка ти каже, че е жертва на експлоатация, насилие или престъпление, към кого ще го посъветваш да се обърне за помощ?“:

„ Към фондация „П.У.Л.С.” – ще го повдигна като казус” – момче, 11 кл., Перник;

„Ами ще разкажа, че има място в града, където да потърсят помощ и аз мога да ги заведа във Фондация „П.У.Л.С.” – момче, 11 кл., Перник

Въпрос: „Какво представлява защитата на децата по твое мнение“:

„Всяко дете да бъде свободно да изразява себе си. Родителите, учителите и всички в социума да мислят за децата и да ги обичат”- момче, 11 кл., Перник;

„Хора пазещи правата на децата” – момиче, 9 клас, Перник;

„Да живеят и учат на място, на което се чувстват сигурни, без да се срамуват и страхуват” – момиче, 11 клас, Перник;

„Детето да се чувства сигурно в средата, в която учи и живее” – момче, 11 кл., Перник;

„Защитата на децата е даване на любов и сигурност” – момче, 11 кл. Перник;

„Трябва на децата да им се предостави една по-сигурна, ненасилствена, творческа среда” - момче, 11 кл., Перник

Въпрос: „Както по-различно трябва да направят Агенцията за закрила на детето, училището, кризисните центрове, полицията за да се осигури ефективна защитата на децата от насилие в България?”:

„Необходимо е да се провеждат обучения на учители в разбиране на детската психика и разпознаване на насилието” - момче, 11 кл., Перник;

„Да се провеждат обучения, водени от утвърдени специалисти, целящи увеличаване чувствителността на децата по тема „насилие”- момиче, 11 кл., Перник;

„Повече обучения за насилието, за да станат децата чувствителни към него и да изградят нетърпимост” – момиче, 11 кл., Перник;

„Трябва да има “Училище за родители” – момче, 10 кл., Перник;

„Децата трябва просто да правят това, което би трябвало да правят на тяхната възраст” - момче, 9 кл., Перник;

„Децата трябва да могат да бъдат по-информирани и самите те да информират чрез обучения, тренинги и семинари” – момче, 11 кл., Перник

Въпрос: „Какво или кой може да те предпази от лошите неща в живота като насилие, сексуална експлоатация, престъпления?“:

„Единствено сам можеш да си помогнеш като изградиш резилианс“- момче, 11 кл., Перник

Въпрос: „Ти какво би искал(а) да се направи, за да се подобрят услугите за деца и защитата на децата от престъпления?“:

„Да се подхожда по-адекватно към дадените ситуации, да не се действа със заучени действия, а да се подхожда специфично към конкретната ситуация“- момиче, 11 кл., Перник;

„Да се провеждат повече кампании, за да могат самите деца да са по-информирани и да знаят как да се пазят” – момиче, 9 кл., Перник

Въпрос: „Харесваш ли работата си като доброволец или консултант на своите връстници и съученици?“:

„Да, чувствам се удовлетворена и получавам ценни неща за себе си!“- момиче, 11 кл., Перник;

„Да! В противен случай не бих изпълнявала тези функции” – момиче, 11 кл., Перник

Въпрос: „Какво точно правиш в своята дейност сред децата и съучениците си?“:

„Консултирам деца, които изглеждат в риск“- момче, 9 кл., Перник;

„Споделям наученото, като се опитвам да помогна“- момиче, 10 кл., Монтана

Въпрос: „Как ви приемат вашите връстници и съученици?“:

„Различно. Някои ме слушат, други – не. Аз представям само алтернативи и тяхно е решението, дали ще ги приемат” – момче, 11 кл., Перник;

„Възприемат ме с ентузиазъм. Много ми се кефят” - момиче, 9 кл., Перник

Въпрос: „Някоя институция или личност съобразява ли се с Вашето мнение?“:

„Да – фондация „П.У.Л.С”, младежки клуб „Да бъдем приятели”, младежки клуб „П.У.М.А.С.”, фондация ОУК”;

„ Да – МКБППМН при общината в нашия град” – момиче, 11 кл., Монтана

**ECPAT BULGARIA – Neglected Children Society –
Bulgaria National Group of ECPAT International**

**ЕКПАТ БЪЛГАРИЯ – Сдружение „Пренебрегнати деца“
Национална група на ЕКПАТ Интернешънъл за България**

**България, София
Тел./Факс: + 359 2 986 1103
Моб. тел.: + 359 878 400 074**

**E-mail: neglchildren@yahoo.com
ECPAT website: www.ecpat.net
Mario project website: www.marioproject.org**